

Institutul de Studii Populare

Creștinismul în spațiul public

O perspectivă a dreptei românești

Mihail Neamțu

13 Aprilie 2010

Creștinismul în spațiul public

O perspectivă a dreptei românești

Mihail NEAMȚU

<u>Criteriile dreptei.....</u>	<u>2</u>
<u>Poziția laicistă.....</u>	<u>5</u>
<u>Sursele anticlericalismului.....</u>	<u>8</u>
<u>Parteneriat, nu antagonism.....</u>	<u>10</u>
<u>De ce creștinismul nu merită să dispară?.....</u>	<u>13</u>
<u> Bătălia pentru adevăr, bine, frumos.....</u>	<u>15</u>
<u>Concluzii.....</u>	<u>18</u>
<u>Excurs: creștinismul, darul Europei.....</u>	<u>20</u>

*Onorată adunare, distinși colegi,
doamnelor și domnilor,*

Criteriile dreptei

Identitatea dreptei românești traversează momente importante de clarificare doctrinară. Se dezbate principiile gândirii populare, se discută relația între liberalism, conservatorism, centrism și creștin-democrație, sunt comentate apoi raporturile de continuitate sau de adversitate cu trecutul recent al dreptei (partidele istorice post-decembriste) și, respectiv, cu trecutul îndepărtat (etnocentrismul interbelic). Până acum, conversația a tratat oblic problematica religiei în spațiul public, atât de aprig disputată în Franța lui Nicolas Sarkozy, Italia lui Marcello Pera și Benedict al XVI-lea, Anglia arhiepiscopului Rowan Williams sau Polonia fraților Kaczynski¹.

În această prelegere doresc să susțin următorul punct de vedere: oricare ar fi subcurențele dreptei europene, la baza unei atitudini politice opuse progresismului stângist

---

¹ John Micklethwait, Adrian Wooldridge, *God is back. How the Global Revival of Faith Is Changing the World*, Penguin Press, 2009.

se află respectul viu și sincer pentru „Civilizația Decalogului”. Mă refer aici la Europa fundamentelor morale născute din confluența tradițiilor iudeo-creștine, în dialog cu valorile juridice și aspirațiile intelectuale ale lumii greco-romane. Fără Atena (i.e., curajul interogației critice), în absența Romei (i.e., exigența dreptului) și, mai ales, lipsiți de Ierusalim (i.e., nostalgia paradisului), viziunea noastră despre om s-ar șubrezi iremediabil.

A fi de centru-dreapta stă sau cade împreună cu respectul acordat tezaurului comun de spiritualitate al spațiului nord-atlantic. Da: pledoaria pentru statul de drept și separația puterilor, critica asistențialismului, încurajarea pieței libere, nevoia de prudență și raționalitate, conservatorismul fiscal, dreptul la viață și proprietate, demnitatea individuală în contrast cu pulsuniile colectivității — toate aceste valori fac parte din ereditatea unei drepte moderne, dinamice și capabile de înnoire. Chiar dacă nu ești un mic antreprenor, nu ai șanse să devii un bancher bogat sau nu speri să derulezi afacerile unei mega-corporații, având totuși o sensibilitate de dreapta te vei lupta împotriva taxării excesive și a surplusului de reglementări etatiste.

Un alt exemplu contra-intuitiv: nu ești moștenitorul pipei lui Mircea Eliade și totuși deplângi persecuția împotriva ultimilor fumători care doresc să-și consume, cu un riscuri medicale asumate, foaia de tutun. În același fel, oricare ar fi *opțiunile noastre personale* în materie de teologie — ezitând poate între teism, deism, scepticism, agnosticism, sincretism sau o anume ortodoxie —, ca oameni de dreapta recunoaștem autonomia spiritului uman în raport cu materia. Refuzăm determinismul rasial, biologic sau economic întrucât credem în potențialul ascuns al persoanei umane. Pe cale de consecință, s-ar cuveni să fim favorabili sau, dacă nu, atunci măcar non-combativi față de manifestările sănătoase ale religiei tradiționale (i.e., angajamentele care exclud violența, incitarea la ură, isteria colectivă, etc.).

În sprijinul acestei afirmații voi oferi mai întâi un argument contextual: creștinismul merită un loc în cetate, pentru că — fie că vorbim despre Craiova mafiilor de cămătari sau despre zonele interlope ale Bucureștiului — străzile, scuarurile, trotuarele, parcurile și mai toate cartierele noastre suferă de anomie morală și individualism orb. Simțul comunitar și

reactivitatea civică aproape au dispărut. Sila de-a face lucruri împreună devine uneori copleșitoare. După cincizeci de ani de totalitarism ateu și alți douăzeci de tranziție incertă, nu doar canalele media, ci și instituțiile publice, școlile sau chiar spitalele au fost invadate de cinism și gregaritate. Cadrele oficiale ale religiosului au ajuns contaminate de flagelul prostului gust. E un motiv în plus pentru a spune că nu face nimănui rău redescoperirea Evangheliei în puritatea sa originală sau împlinirea celor zece porunci („să nu ucizi”, „să nu furi”, „să nu depui mărturie mincinoasă”, etc.).

Al doilea argument este strict principial și nu se referă doar la situația României de astăzi. De la bun început, creștinismul a avut o vocație publică și un elan civilizator. Triada bine, adevăr, frumos se armonizează printr-o triplă prezență în cetate: acțiune socială, aspirații metafizice și cultură estetică. Vorbim adesea despre virtutea prudenței, a dragostei, a cumpătării, a independenței materiale, a filantropiei, a îndelungii-răbdări — care sunt la fel de importante ca și existența voluntarilor în cantinele sociale, în casele de bătrâni și în școlile pentru copiii defavorizați. Acest chip al binelui vizibil se conjugă cu o căutare a adevărului, asumat prin interpretarea teologică a istoriei. Creștinismul are o metafizică excepțională și o epistemologie proprie; tratatele patristice expun un mod unic de-a înțelege ființa lumii create, dar și o conceptualizare anume a cunoașterii de sine specifică omului căzut.

Prezența facultăților de teologie în marile universități occidentale (cu excepția tristă a Franței) indică relevanța bătăliei pentru adevăr. În sfârșit, gloria frumuseții este apărută de-o lungă tradiție în artă și cultură: principalele muzee, săli de concerte sau pinacoteci ale lumii relevă, în fiecare an, contribuția creștinismului universal la consolidarea unei anume estetici: câmpul vizual est-european e inundat de fluxul cromatic al icoanelor lui Maxim Grecul sau Andrei Rubliov; partiturile muzicale ale Occidentului găzduiesc capodopere unice, de la psalmodia bizantină până la Palestrina, Bach, Mozart, cântul gregorian de secol XIX sau minimalistul Arvo Pärt; nici bibliotecile n-au alungat încă poezia lui Roman Melodul (sec. VI), Dante (1265–1321), George Herbert (1593–1633), T.S. Eliot (1888–1965), Paul Claudel (1868–1955) sau Vasile Voiculescu (1884–1963).

E în firea lucrurilor ca binele, adevărul și frumosul să nu-și pună lumina sub obroc.

Poziția laicistă

Unde se află însă dreapta românească în raporturile sale cu acest tip de afirmare a demnității creștinismului în spațiul nostru public? Ce sensibilități unesc sau dezbină acest pol al reflecției doctrinare și al acțiunii politice din țara noastră?

Când analizăm paradoxurile românești ale modernizării, constatăm existența unui vechi filon anticlerical, atașat eventual unui afect anti-ortodox inaugurat de pașoptiștii secolului al XIX-lea și continuat până recent de figuri intelectuale remarcabile, cum ar fi Ioan Petru Culianu (1950-1991) sau Adrian Marino (1921-2005). Timpurile moderne ne-au conferit dreptul, sau poate chiar obligația de-a interoga abuzurile ideologiilor seculare sau religioase.² Nemulțumirile intelighenției față de atitudinea civică sau culturală a Bisericii fac parte dintr-un registru retoric cunoscut. De la filozofia lui Vasile Conta (1845-1882) până la istoria culturală propusă de Eugen Lovinescu (1881-1943) sau până la valorile eseisticii lui Mihail Ralea (1896-1964), ori de la apoftegmele celebre ale lui Emil Cioran (1911-1995) până la tratatele sistematice ale lui Mircea Florian (1888-1960), reproșurile aduse creștinismului oriental au variat între nota prudent-resemnată și șarja vitriolantă, între ironia devastatoare și didacticismul superior. Au deranjat în ultimele două secole fixația pe modelul autarhic al unei Români țărănești; refuzul confruntării cu alte civilizații decât cea slavă ori sud-est europeană, etc.

Nu este însă aici locul unei genealogii intelectuale a laicismului care a avut, totuși, consecințe pentru comunitatea noastră politică și culturală.

Tradiția inițiată în secolul XIX continuă și astăzi. Într-un interviu recent³,

---

² Pierre Manent, *O filozofie politică pentru cetățean*, Ed. Humanitas, București, 2003, a vorbit despre riscul despre atomizării societății prin angajamentul unor multiple „fidelități” la nivelul fiecărui comportament individual. Realizarea solidarității umane nu este deloc simplă.

³ Interviul Cristian Preda (partea a II-a), „Madame Blogary” (Vineri, 19 martie 2010), online: „Mi se pare că încercarea de a face religie în școală o proiectează pe aceasta într-o paradigmă foarte autoritaristă. Eu nu cred că este o soluție bună. Pledez pentru o laicizare a spațiului public și a spațiului educațional. Sînt în același timp de acord ca în acest ansamblu al

europarlamentarul PDL Cristian Preda susținea — pe un ton de-o civilitate caracteristică și de-o lăudabilă sinceritate — că scoaterea religiei din școli reprezintă o prioritate a viitorului legislativ. Prea puțin tocquevillian în acest punct, dl Preda pare convins că o democrație modernă se poate dispensa de efectele socio-economice ale valorilor religioase — în ciuda lecției de stabilitate oferită de Statele Unite ale Americii în ultimii două sute de ani. Poate nu am înțeles nuanțele domniei sale. În orice caz, argumente laiciste similare au fost ventilate și în alte cercuri cu simpatii de dreapta, cum ar fi Grupul pentru Dialog Social ori Societatea Academică Română.

Un exemplu simptomatic, mă tem, îl reprezintă doamna Alina Mungiu, ale cărei comentarii publicistice conțin simpatice doze de vitriol anti-teologic. Oricând și-au propus pastîșarea unor iconoclaști occidentali — între Salman Rushdie și Dan Brown — încercările dramaturgice ale doamnei Mungiu au sfârșit prin insultarea a măcar unuia dintre fondatorii creștinismului universal. Piesa „Evangheliștii”, lansată în anul 2005, are însă două ținte. Când mai toate cancelariile diplomatice europene pledau pentru respectul inter-confesional și inter-religios, penița doamnei Mungiu desena noi motive pe urzeala unei mai vechi fronde anti-ortodoxe. Învățătura creștină, în opinia scriitoarei moldave, camuflează pofta de putere care posedă inima „fanaticului” Paul din Tarsus — „falsul apostol” înclinat să comită paricidul. Maestrul său are contururi feminine: un prezumptiv Isus cu înclinații spre amorul liber, stârnit de supla și atrăgătoarea Maria Magdalena. Un instinct misogin însoțit de o invidie preară îi spune lui Paul că Învățătorul trebuie, totuși, să fie lichidat. Cu o intrigă banală, un dialog tern și un previzibil deznodământ, piesa scriitoarei a stârnit mai multe controverse teologice, decât dezbateri literare. Celor care n-au gustat capodopera „Evangheliștii”, autoarea le-a spus că n-ar reprezenta decât „o țară de țărani” (*Cotidianul*, 13 decembrie 2005).

Spre deosebire de caricaturişti danezi, Alinei Mungiu i-a lipsit hazul și auto-ironia. În absența unei *fatwa* ortodoxe, ea a ratat titlul de victimă. Episodul cu pricina ne-a arătat doar că, în Apus, criteriile decenței invocate de minoritatea islamică sunt anexate eticii

---

spațiului educațional să existe școli religioase.”

multiculturale; în Răsărit, refuzul obscenității de către o majoritate creștină se traduce prin expresia: „fundamentalism țărănesc”. Dacă stânga europeană asistă timid la uciderea unor artiști liberi, precum regizorul Theo van Gogh (1957-2004), o idiosincronică voce a dreptei românești promovează cristofobia.

Cum ar putea fi reconciliat polul dreptei conservatoare, fixat în conștiința publică de scrierile fine ale regretaților Nicolae Steinhardt (1912-1989) sau Alexandru Duțu (1928-1997), pentru a nu mai aminti de Virgil Nemoianu, Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici sau Teodor Baconschi, cu dreapta „bismarckiană”, pentru care despărțirea de religie e semnul emancipării omului obișnuit de către Statul condus de câteva elite clarvăzătoare ? Cum se va alinia firmamentul stelar înțesat de mărturiile unor luptători anticomuniști precum Corneliu Coposu (1914-1995), Constantin Ticu-Dumitrescu (1928-2008), Elizabeta Rizea (1912-2003), Ion Rațiu (1917-2000) sau Doina Cornea (n. 1929) cu euroconformismul progresiștilor pentru care singurul punct slab al stângii românești l-ar constitui legăturile cu fosta nomenclatură comunistă și tutela nefastă acordată în ultimii douăzeci de ani de Ion Iliescu?

Stimată audiență, doamnelor și domnilor,

Sursele anticlericalismului

Să spunem totuși că, după 1989, intelectualitatea de dreapta a fost dezamăgită de șovăielnică despărțire a Bisericii de fostul regim comunist. Mulți și-au înghițit amarul asistând, *en passant*, la îngroparea adevărului privind relația ierarhiei cu fosta Securitate, la promovarea unor figuri suspecte (aflate inclusiv sub vizorul DNA) și inexistența unui raport critic privind istoria compromisurilor sub totalitarism (eșecuri cărora li se opune lecția de eroism și sfințenie a închisorilor). S-au remarcat fixația pe un comunitarism rural, absența unei doctrine sociale coerente sau inexistența unui dialog cu Statul plecând de la profetismul intrinsec unei veritabile teologii politice.

Clericalismul crispat și ritualismul excesiv al unor manifestări ecleziale, controversale

din marginea proiectului „Catedralei patriarhale”, dezechilibrele grave ale raportului cantitate-calitate ce definesc învățământul nostru teologic, minimalizarea eforturilor făcute de acei cărturari creștini deschiși conversației cu modernitatea, simpatia arătată avocaților „excepționalismului paleo-românesc din spațiul carpato-danubiano-pontic” (de la Arthur Silvestri până la milionarul George Becali), pentru a nu menționa scandalul mass-media din jurul morții suspecte de la Mănăstirea Tanacu — asemenea întâmplări nu puteau ameliora imaginea Bisericii.

Iritările inteligenței n-au fost întotdeauna fără teme. Păcatul pe care-l identific în tabăra progresiștilor nu este critica unor acțiuni punctuale ale Bisericii, ci dorința de-a generaliza defectele punctuale ale unei tagme religioase la nivelul unui corp compus din milioane de membri. Niciun om cu rațiunea sănătoasă nu s-a gândit să suspecteze de servilism întreaga suflare a credincioșilor evrei atunci când rabinul Moses Rosen (1912-1994) i-a reprezentat în fața autorităților comuniste; nicio minte întreagă nu s-a gândit la dizolvarea instituției Parlamentului după circurile produse, cu dezgustătoarea complicitate a majorității *ad-hoc*, în ziua de 18 decembrie 2006; ș.a.m.d. Cu atât mai gravă ar fi extrapolarea de la fapte la doctrină: să judecăm oare liberalismul în lumina politicilor fiscale coordonate de nevrednicul întru pomenire Varujan Vosganian? Să credem oare că doctrina populară e rezumat de scandalul Ridzi? De ce atunci ar fi creștinismul ortodox confundat cu isprăvile unui episcop de Tomis sau cu „talibanismul” unor mănăstiri sectare?

Mediul politic de centru-dreapta al României a asumat o atitudine mai puțin exigentă față de erorile izolate sau sistemice ale bisericilor din România. Din rațiuni de oportunism electoral sau, numai Dumnezeu știe, poate chiar dintr-o convingere sinceră, liderii fostei alianțe „Dreptate și Adevăr” au flatat sensibilitățile religioase ale poporului. Disputa privind locul icoanelor în școli a surprins atât PNL, cât și PDL pledând pentru păstrarea vechiului *status-quo*. Orice senator din Palatul Parlamentului știe că, în România, participarea la marile sărbători bisericești contează totuși mai mult decât prezența la un party nocturn al vedetelor TV.

Lăsând anecdoticul deoparte, mai trebuie remarcat faptul că primul mandat al

Președintelui Traian Băsescu a consemnat apariția unei noi Legi a Cultelor; acest document a calificat sensul constituțional al separației dintre Biserică și Stat, înțeleasă nu în termeni de adversitate, ci de pură distincție a planurilor. În locul unei agresive confruntări dintre cele două domenii (cel secular și cel religios), Legea avansează conceptul de parteneriat. Descurajând conflictul dintre un corp laicist cu porniri revoluționare și un corp teocratic cu apucături reacționare, este relansat dialogul cultural și efortul reconstrucției de punți, plecând de la nevoile identitar-simbolice, pe de o parte, și de la urgențele sociale-imediate ale oricărei comunități umane de ieri, astăzi sau mâine.

Doamnelor și domnilor, dragi ascultători,

Parteneriat, nu antagonism

Dreapta contemporană din România se confruntă cu o indecizie. Din perspectiva unei judecăți culturale, am identificat existența unui pol laicist al intelighenției noastre — cel care susține irelevanța creștinismului pentru istoria prezentă, dar și necesitatea unor interdicții pronunțate de la centrul puterii seculare. Alte voci, apropiate de liberalism, cer doar sistarea finanțării clerului înalt sau a bisericilor din bani publici, lăsînd acest lucru pe seama comunităților locale, împreună cu deciziile privind predarea religiei în școli, statutul simbolurilor religioase, etc⁴. În sfârșit, situați tot la dreapta, conservatorii spun că există

---

⁴ Religia în școli? Un liberal clasic va răspunde foarte simplu: cel care plătește are ultimul cuvânt. Nu clerul, nu birocrații guvernamentale și nu ONG-urile progresite sunt chemate să hotărască, ci părinții și comunitatea locală. E absurd ca Ministerul de la București să decidă tot ceea ce trebuie sau nu predat într-o școală comunală din Delta Dunării (marcată de istoria pravoslavnicilor lipoveni) sau din Covasna (marcată de istoria calvinilor maghiari). Aș răsturna chiar perspectiva adversarilor religiei și vă întreb: de ce să fie obligatorie educația sexuală într-o direcție a laxismului și a promiscuității, în timp ce evocarea preceptelor morale și spirituale ale creștinismului trece drept o insultă la adresa conștiinței? Nu cred că orele de religie (care pot combina elemente de istorie, etică sau artă vizuală) trebuie predate de oameni ostili textelor sacre, după cum nici literatura română nu merită apărată cu profesori agramați. Spunînd toate acestea, rămân la convingerea că, în adâncul fiecăruia, credința ține de-o opțiune intimă. Nici coridoarele, nici sălile de clasă nu sunt spații deschise unei experiențe de tip numinos. Școala ne poate oferi informații și o anumită deschidere intelectuală sau emoțională către sfera religiei. Pentru cei care acest lucru mai contează,

alte priorități pentru România decât reglementarea acestui domeniu sensibil.

Mai apoi: ideologia comunistă a cerut amputarea organului pentru sacru. Laicismul insistă să-l anesteziem. Cum se poate face acest lucru? Mai întâi, printr-o radicală privatizare a sentimentului religios: nu e oare timpul să ne simțim jenați pentru apartenența la o credință cu rădăcini pre-moderne? Nu e oare necesar să îngropăm disputele teologice, cum au fost cele care au însoțit controversa euharistică provocată de mitropolitul Corneanu? Educația noastră ar pleca atunci de la credința în luminile raționalismului modern; s-ar putea obține astfel o reglementare strictă, perfect centralizată, a ceea ce este sau nu este permis să se spună chiar și în ultimul ostrov al Deltei Dunării.

Numesc acest demers proiectul de pasteurizare spirituală a României. Când elitele politice sau o mână de birocrați vor putea decide totul, trecînd peste voința contribuabililor sau nesocotind interesele comunităților locale, atunci elevii unei școli din Mila 13 vor semăna îngrijorător de mult cu școlarii dintr-un gimnaziu cu fițe de pe strada Dorobanți din București. Vor vorbi cu toții în același *europeak* compus din trei sute de cuvinte, cântînd mantra încălzirii globale sau refrenul multiculturalismului? Ar fi o modalitate tristă de reglementare a ultimelor noastre războaie culturale.

Deocamdată, partidele nu îmbrățișează criticismul inteligenței neo-pășoptiste. Nu puțini politicieni au susținut cooperarea între mediul politic și mediul eclezial pornind fie de la reflexul binelui propriu, fie de la reflecția asupra binelui comun. Acest ultim concept subîntinde realități importante: existența unui patrimoniu național, cu monumente și clădiri istorice definitorii pentru România. Nimeni nu își poate imagina Moldova fără chivotele lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, fără Voroneț, Sucevița sau Arbore; doar un poet infirm va putea lăuda frumusețea Olteniei fără o referință la mănăstirile Cozia sau Hurez; în sfârșit, orice *vademecum* al turismului european prezintă în termeni elogioși goticul bisericilor de lemn ale Maramureșului. Pentru salvarea sau menținerea acestui capital, parteneriatul dintre Biserică și Stat trebuie să funcționeze în termeni transparenți.

La determinațiile cultural-estetice ale binelui comun se adaugă apoi virtuțile sale

---

adevărate educație duhovnicească se face în biserică.

sociale imposibil de privatizat și prezente difuz în sânul societății: sacralitatea vieții — în cazul celor născuți sau nenăscuți — și, deci, articularea unui răspuns nemijlocit în fața depopulării; ca parte a creației; grija pentru copii, săraci, orfani sau văduve; solidaritatea între generații (cei tineri sprijinindu-i pe cei vârstnici); atenția pentru caritate și filantropie („Valea Plopului”, Asociația „Sf. Dimitrie”-Stavropoleos, etc.); atenția pentru mediul înconjurător, privit ca parte a creației divine; respectul pentru proprietate; meritocrația; valoarea cumpătării; etica responsabilității necesară mediului business; cultura decenței și încurajarea probității — adică tot ceea ce, într-un limbaj tradițional, stătea și încă mai stă sub cupola „fricii de Dumnezeu”.

În idealismul lor pragmatic, aceste virtuți ar putea reprezenta sarea pământului nostru. Ele recapitulează toate superlativale tradițiilor iudaice, platonice și stoice, precum și valorile umanismului european modern, compunând laolaltă drojdia fără de care corpul nostru social nu va dospa fapta binelui, cunoașterea adevărului și contemplarea frumosului. În absența acestor elemente de civilitate verticală, națiunea română nu va renaște. O Românie a priveliștilor curate, intolerantă cu expansiunea mitocăniei; o țară cu suflet, nesufocată de reglementări exterioare; o Românie prosperă, iar nu o colonie pauperă; o un popor cu cetățeni liberi, capabili de auto-control, iar nu o populație de sclavi ai reflexelor condiționate.

*Onorată adunare, distinși colegi,
doamnelor și domnilor*

De ce creștinismul nu merită să dispară?

Suntem cu toții, aproape fără excepție, nemulțumiți de evoluția recentă a spațiului public, dar și de relația Bisericii cu Statul. Criza justiției, până la urmă, ca și anticlericalismul constată, ambele, un deficit de caractere și o patologie a discernământului individual. Nu legile sau procedurile lipsesc, ci capacitatea de-a împărți imparțial dreptatea (coroana

virtuților, după Platon). Apoi, invazia de imoralitate, pandemia corupției, căpușarea bugetului de stat prin reglementări protecționiste, mitocănia venală reprodușă atât în România profundă cât și în România urbană — într-un cuvânt: asaltul barbariei nu va putea fi stopat printr-o etică de inspirație pur seculară. Deviațiile comportamentale din școli ori din campusurile universitare; traficul de influență în curțile de justiție; frecvențele abuzuri sexuale sau emoționale documentate (iar uneori stimulate) de presa boulevardieră; acoperirea centrului istoric al Capitalei cu toate aromele mahalalei; alcoolismul endemic din satul post-tradițional; destrămarea vechilor tipare ale bunului-simț — toate acestea nu vor fi reparate doar prin indignarea unei neo-burghezii atee.

Într-o țară a formelor fără fond, e nevoie de mai multă substanță și mai puțină teatralitate. Normativismul reglementărilor europene nu revitalizează, singur, un țesut social cangrenat. Limbajul comisarilor europeni nu străpunge centrul plebeian al voinței care decide, la ora siestei duminicale, să ridice volumul manelei X din apartamentul Y deasupra decibelilor din blocul vecin Z⁵. Trebuie oare ca cineva să evoce epoca Ceaușescu pentru a găsi o soluție la deșertul demografic prognozat de *Academia Română și Comisia prezidențială pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice din România*? De ce n-am crede că, spontan și natural, organizațiile creștine orientate *pro-vita* ar putea face diferența, interpretând teologic condiția maternității pentru femeie, dar și nașterea de prunci, ca pe un dar, iar nu ca pe o povară?

Iată câteva motive pentru ca virtuțile creștine să redevină relevante în spațiul public. Valorile împărtășite de Mircea Vulcănescu (1904-1952), Iuliu Maniu (1873-1953) sau Richard Wurmbrand (1909-2001) merită mai mult decât să fie întreținute ca o vietate pe cale de dispariție, primindu-și oxigenul cu ajutorul unui tub respiratoriu (reglat, evident, din butoanele ministerului finanțelor). Pariul făcut în beneficiul valorilor perene aduce individului și societății nu doar un plus de echilibru și moderație, ci și prosperitate, ordine, decență și securitate. Investiția în lucrarea Bisericii de educare a inteligenței noastre morale sau spirituale acoperă, de fapt, costul modic de întreținere al unei ecologii sociale fără de

---

⁵ Radu Paraschivescu, Ghidul nesimțitului, Humanitas.

care viitoarele falimente bancare, revoluții culturale sau convulsii geopolitice ne-ar putea surprinde pe un picior greșit.

Considerațiile de mai sus pot fi extinse din sfera culturii, a economiei sau a socialului românesc către întreg spațiul public european. Să menționăm aici eșecul modelului multicultural din Marea Britanie; lupta dintre laicismul secular și integrismul musulman care n-are șanse de pace în Franța; criza statului asistențial și turbulențele financiare globală care impun o altă filozofie a creditului; demografia negativă cere o schimbare de atitudine față de familie. Toate aceste evidențe concură la argumentul inițial: creștinismul e vocea care acum lipsește Europei, dar care ar merita să fie din nou ascultată.

Stimate doamne, stimați domni

Bătălia pentru adevăr, bine, frumos

La începutul acestei prezentări am justificat necesitatea reînnoirii respectului dreptei pentru valorile religioase, dar și a interesului creștinilor pentru soarta și viața cetății. Această ipoteză de lucru (formulată *a posteriori*) e susținută de o teză speculativă (*a priori*). Recursul la date concrete este persuasiv (empirismul fiind, de altfel, doctrina epistemologică cea mai apropiată de gândirea conservatoare). Această prelegere, însă, are și un argument teoretic: creștinismul nu poate evita, prin chiar certificatul său de naștere, afirmarea publică a binelui, a adevărului și a frumosului.

Iisus din Nazaret n-a murit în împrejurări cu totul accidentale; sfârșitul său timpuriu nu se datorează unei indigestii alimentare, unui atac cerebral, stresului la locul de muncă sau excesului de colesterol. Iisus Hristos a murit, așa cum ne spune Crezul niceano-constantinopolitan, „sub Ponțiu din Pilat” — cu alte cuvinte, sub tutela unei anumite ordini politice. „Dați Cezarului ceea ce este al Cezarului”: iată formula explicită de respingere a unei soteriologii politice și de recunoaștere a finitudinii umane. Participarea imperiului la moartea lui Iisus face din teologia creștină un discurs fundamental opus încercărilor de

sacralizare a puterii prin auto-îndumnezeirea Cezarului. De asemenea, pacea eshatologică a Sabatului veșnic nu trebuie confundată cu faimoasa de *pax romana*. Aceste câteva adevăruri inconfortabile rostite de Iisus au fost întotdeauna la vedere și această transparență, între Nazaret și Golgota, a fost plătită scump. Cel mai scump cu puțință.

Caracterul public al Crucii nu contrazice experiența intimă a interiorității pascale în drumul către Emaus. Acest paradox este explorat în fiecare pelerinaj al „omului lăuntric” spre locul inimii. Dogma mai spune că orice cuvânt e deplin oglindit în tăcerea faptei, după cum Logos-ul divin are nevoie de un trup omenesc pentru a deveni manifest. Natura publică a creștinismului — exprimată în sens cultural și social — se echilibrează prin dimensiunea contemplativă și articulația ascetică a comunităților monastice. Cele două figuri complementare — Marta (arhetipul hărniciei) și Maria (arhetipul doxologiei) — dau seama de paralelismul între ideile teologice și anajamentele etico-estetice ale creștinismului apostolic. Reunite în lucrarea personală a fiecăruia dintre noi, atât gândurile cât și faptele construiesc un habitus al virtuții, imediat recognoscibil.

Ideile creștinismului, apoi, au susținut o căutare neobosită a adevărului; ele au izvorât dintr-o epistemologie mefientă față de conceptele gândirii discursive, lipsită de lumina revelației. Să dăm câteva exemple: teza conform căreia „cauza este superioară efectului” a fost răsturnată de Crezul de la Niceea: ipostasul Tatălui, ca „principiu” sau „obârșie” a Fiului, rămâne egalul Cuvântului veșnic. De asemenea, ideea că lumea este eternă rămâne incompatibilă cu o cosmologie de inspirație biblică. La fel, axioma postmodernă conform căreia realitatea reprezintă o construcție socială iar natura umană o invenție (sau convenție) lingvistică poate fi imediat refutată de pe bazele unei ontologii participative sau antropologii teologice, încrezătoare în rolul jucat de lumile nevăzute.

Creștinismul nu este doar un pietism sentimental reductibil la retorica „trăiristă”. Fără o metafizică (cuprinzând constelația de simboluri, paradoxuri și idei regulative sugerate de Sfintele Scripturi), religia lui Iisus n-ar ține criteriul veracității. Or, fără lupta pentru adevăr, creștinii alexandrini n-ar fi devenit parteneri de conversație pentru filozofii greci – cu precădere, pentru neoplatonici. Dacă n-ar fi transmis — pe lângă o sensibilitate

religioasă — și anumite idei precise despre om, cosmos și Dumnezeu, Biserica n-ar fi avut dascăli în școli și universități. Creștinismul a fost și rămâne public pentru că dispută în agora, după modelul paulin (Fapte 17), toate revendicările epistemologice ale celorlalte tradiții filozofice sau religioase. Așezînd jocul dogmelor într-o arhitectonică proprie și producînd în fiecare epocă un nou tip de muzicalitate, creștinismul refuză tratarea misterului divin ca pe un adevăr propozițional (fapt care degradează statutul dogmei la nivelul sloganului și al ideologiei).⁶

Pe de altă parte, un creștinism redus doar la metafizică n-ar fi putut să indice modul concret de actualizare a adevărului ființei prin slujirea necondiționată a binelui și prin contemplarea neobosită a frumosului. Lumea antică, pregătită de intuițiile platonismului, s-a contaminat de retorica bunătății emanată din Evanghelii. Prin cuvinte și fapte noi, gesturi și priviri nemaivăzute — de la contestarea violenței stradale în biografia lui Ambrozie de Milan (340-397) sau critica sclaviei în opera Sf. Grigorie de Nyssa (335-396) până la practica medicinei paleative în mănăstirile bizantine sau afirmarea, prin taina nunții, a egalității ontologice dintre bărbat și femeie — au dat naștere unei noi etici a solidarității și unei alte estetici a locuirii. (Vezi EXCURS)

Pentru creștinii tradiționali aflați sub inspirația textelor revelate, a narațiunilor parenetice și a celebrărilor liturgic-sacramentale din biserici, faptul de-a face binele și de-a zidi frumosul a reprezentat, dintotdeauna, doar oglindirea unei ordini transcendente. Iată de ce creștinismul autentic nu poate fi decât o religie deschisă și universalistă, chemată mereu să pluseze acolo unde „ofertele” celorlalte culturi sau ideologii par necredibile, sărace sau decepționante.

România, Europa, America de Nord și întreaga lume civilizată trebuie să încurajeze această competiție, prețuind libertatea individuaă înaintea impulsului tribal-egalitar. În același timp, orice monopol etatist sau teocratic r asupra câmpului valorilor ar însemna sfârșitul bătăliei pentru adevăr, bine și frumos.

---

⁶ Ideologie.

Concluzii

Am prezentat în această seară două tipuri de argumente: o ipoteză de lucru, folosind o evaluare subiectivă a situației din teren, și care spune că România are nevoie de fibă etică, valoarea estetică și aspirațiile metafizice ale creștinismului tradițional. Dacă Evangheliile au permis, de-a lungul secolelor, nașterea unei culturi excepționale — punând laolaltă, într-un mozaic excepțional, atât pietatea, inteligența, generozitatea, cât și geniul creativității — atunci nici astăzi asumarea individuală sau comunitară a credinței nu ne va sabota condiția de buni români sau chiar de buni europeni.

A doua teză livrată răbdătorului nostru auditoriu conține un argument *a priori*, extras din studiul comparat al doctrinei creștine. În toate ramurile sale, religia creștină nu poate decât, după o prealabilă convertire a interiorității, să se exprime apoi în spațiul public. Modul în care Biserica negociază raportul dintre discreția lăuntrică și manifestarea explicită în cheia binelui, a adevărului și a frumosului, e subiectul unei alte discuții. Creștinii nu se roagă unui Dumnezeu anonim iar slujirea aproapelui care are un chip; credința presupune deschidere transparentă către misterul alterității, iar nu un legământ esoteric; un angajament manifest, iar nu secretomanie și gândire conspirativă.

Este și motivul pentru care mi-am permis să fiu atât de hotărât, sau poate chiar periculos apodictic, în toată această seară. Vă mulțumesc.

Excurs: creștinismul, darul Europei

Încă din secolele II-III, apariția creștinismului în bazinul Mediteranei a schimbat radical sensibilitatea europenilor: de la atitudinea plină de compasiune față de cei săraci, femeile neocrotite, copiii abandonați și nevoiași, până la stoparea jocurilor sângeroase din Colosseum și alte arene romane. „La începuturi, creștinii erau — sau cel puțin doreau să fie — un popor aparte: un alt neam în sânul fiecărui neam (cum îi plăcea să spună lui Origen), o nouă umanitate care (în opinia lui Iustin Martirul) a învățat să nu-i mai disprețuiască pe cei de altă rasă, ci să trăiască împreună cu aceștia ca frați și surori. Biserica — guvernată de propriile sale legi și nerecunoscînd alte fidelități exterioare — a sperat să devină o națiune universală — mai mult decât oricare imperiu al zeilor sau al oamenilor, fiind supusă doar lui Hristos. Nici un alt crez nu putea fi mai subversiv pentru înțelepciunea lumii vechi și nici o altă mișcare nu putea fi mai demnă de ura celor pentru care acea înțelepciune era adevărul veacului”⁷.

Creștinismul a anulat exuberanța dionisiacă a grecilor în contul bucuriei eshatologice, zădărniciind totodată credința romanilor în eficacitatea soteriologică a puterii militare: în locul cultului imperial, creștinii au propus închinarea în fața Pruncului născut în ieslea din Betleem; în locul freneziei afrodisiace și al atracției pentru beția erotic-carnală, creștinii au ales să contemple taina smerită a Fecioarei Maria; vitalismul sanguinar al cultului mitraic a primit replica inițierii în sobra liturghia euharistică. Creștinismul, pe scurt, a demascat nuditatea oricărei forme de „auto-îndumnezeire“, propunând o altă cale către cer: deșertarea de sine, sub specie crucis, în așteptarea plină de bucurie a învierii și a comuniunii cu Dumnezeu.

Creștinismul a furnizat Europei o nouă gramatică a existenței, a cărei profunzime merită deslușită de fiecare generație. Prin figura lui Hristos, Biserica a restructurat iconic noțiunea păgână de *dignitas* — oferind, cu alte cuvinte, un chip celor fără de chip. Chiar și

---

⁷ David Bentley Hart, *Atheist Delusions*, Yale University Press, 1999, p. 116.

față de sclavie, arată cu perspicacitate teologul american, creștinii din antichitate au exprimat rezerve: într-o faimoasă omilie, Sf. Grigorie de Nyssa a delegitimat caracterul „natural“ al acestei instituții deosebit de importante pentru economia imperiului. Numai această curajoasă viziune antropologică, socială și teologică poate explica rapida convertire a unei minorități din Imperiul roman — chiar și sub persecuții — la Evanghelia apostolilor: de la câteva mii de persoane în timpul misiunilor pauline s-a ajuns la începutul secolului IV la peste șase milioane de credincioși (date care preced convertirea lui Constantin cel Mare).

Fără darul creștinismului, Antichitatea târzie nu s-ar fi despărțit de melancolia tragică a unui păgânism polimorfic, prin intermediul cultului bucuriei pascale. Fără Evanghelii, n-ar fi fost scrise *Confesiunile* lui Augustin sau operele sapiențiale ale lui Maxim Mărturisorul; fără întâlnirea între Atena și Ierusalim n-ar fi apărut nici geniul speculativ al medievalilor. Fără recunoașterea unui Creator dincolo de sfera imanenței, conceptul de natură ar fi rămas în haloul mitologiei sau al superstițiilor populare, iar pasiunile științifice declanșate de revoluția secolului XVII n-ar fi dat roadele bine-cunoscute astăzi. Credința biblică este mai mult decât o afirmare irațională a subiectivității; textele patristice nu obolesc să aproximeze pentru fiecare generație raportul just dintre provocarea eshatologică a revelației și nevoia de deslușire rațională a structurilor universului. Existența unor episoade sumbre, precum intoleranța confesională sau persecuțiilor instituționalizate de Inchiziție, dar și trauma adâncită prin războaiele confesionale, nu neagă aportul de lumină adus în plan social-educativ de misionarii, medicii sau cărturarii creștini de-a lungul secolelor.